

Nr 59

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till jordhävdslag m. m. jämte motioner i ämnet.

Genom en den 9 oktober 1969 dagtecknad proposition, nr 134, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) jordhävdslag,
- 2) lag om ändring i lagen (1947:290) om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att 1947 års lag om uppsikt å jordbruk ersätts av en jordhävdslag. Avsikten är att anpassa bestämmelserna om vanhävd till den nya jordbrukspolitiken. Jordbruk bör sålunda få läggas ned, om det inte strider mot allmänna jordbruksintressen. Ingripande på grund av bristande hävd avses få ske endast för att skydda jordbruk som har förutsättningar för rationell drift eller för att tillvarata möjligheten till strukturrationalisering. Kravet på hävd anses inte längre behöva omfatta byggnader. För att hindra matjordstäkt som kan äventyra rationaliseringssträvandena föreslås möjlighet för lantbruksnämnden att meddela förordnande med förbud mot täkt av matjord.

Förslaget föranleder vissa ändringar av huvudsakligen formell natur i 1947 års lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom.

Lagförslagen

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

1) Förslag till Jordhävdslag

Häri genom förordnas som följer.

1 §

Med odlad jord förstås i denna lag åker och kultiverad betesmark.

Jordbruket anses nedlagt, om odlad jord under mer än två år i följd icke bearbetats eller utnyttjats för slätter eller betesgång eller om skog planteras på jorden.

2 §

Lagen är ej tillämplig på mark

1. som tillhör staten,
2. som ingår i fastighet, vilken är taxerad som annan fastighet eller vilken genom avstyckning bildats för annat ändamål än jordbruk och ej därefter undergått taxering,
3. som ingår i stadsplan eller som enligt byggnadsplan, fastställd efter den 1 januari 1948, är avsedd för annat ändamål än jordbruk, eller
4. varå jordbruket varit nedlagt under tre år.

3 §

Har jordbruket på odlad jord lagts ned, kan lantbruksnämnden förelägga innehavaren att återställa hävden, om jorden

1. ingår i brukningsenhet, som är eller genom tekniskt och ekonomiskt rimliga åtgärder kan bli lämpad för rationell jordbruksdrift och som lider skada genom nedläggningen, eller
2. med hänsyn till läge, beskaffenhet och övriga omständigheter finnes böra hållas i odlat skick för att underlätta bildandet av rationell brukningsenhet.

Beträffande jord som innehas med nyttjanderätt skall föreläggandet riktas mot ägaren, om nyttjanderättshavaren är medellös eller hans återstående besittningstid ej är tillräcklig för hävdens återställande.

När lantbruksnämnden meddelar föreläggande, skall nämnden ange de åtgärder som behövs för ändamålet. Nämnden kan utsätta vite.

4 §

Ägare eller brukare av jord är skyldig tåla att föreskriven åtgärd vidtages även om föreläggandet är riktat mot annan.

5 §

Har föreläggande om återställande av hävd meddelats med stöd av 3 § första stycket 2, är staten skyldig att lösa jorden, om ägaren begär det.

Yrkande om inlösen skall vid äventyr av talans förlust skriftligen göras hos lantbruksnämnden inom två månader från det nämndens beslut om föreläggande vunnit laga kraft samt upptaga pris och övriga villkor. Bifalles icke yrkandet, skall talan vid samma äventyr väckas genom stämning inom två månader från det avslagsbeslutet vunnit laga kraft. Har ägaren fått del av beslut först sedan detta vunnit laga kraft, räknas dock tidsfristerna från dagen för delfåendet.

6 §

Lantbruksnämnden kan beträffande odlad jord som avses i 3 § första stycket 1 eller 2 förordna att täkt av matjord icke får ske utan nämndens tillstånd.

Förordnande får meddelas för högst fem år åt gången och länder omedelbart till efterrättelse.

7 §

På framställning av ägare av odlad jord kan lantbruksnämnden avge förklaring att jordbrukets nedläggande icke skall medföra åtgärd enligt 3 §. Har sådan förklaring avgivits, äger förordnande som meddelats med stöd av 6 § icke tillämpning beträffande jorden.

8 §

Talan om utdömmande av vite och om utsättande av nytt vite föres av allmän åklagare vid rätten i den ort där jorden eller huvuddelen av denna är belägen. Talan får ej väckas utan att lantbruksnämnden hemställt därom. Vite får ej förvandlas.

9 §

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet överträder förordnande som meddelats med stöd av 6 § dömes till böter.

10 §

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller av myndighet som Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

Genom lagen upphäves lagen (1947:288) om uppsikt å jordbruk. Den upphävda lagen gäller dock fortfarande i fråga om verkan av överenskomme enligt 5 § och föreläggande enligt 7 § nämnda lag.

2) Förslag
till
Lag
om ändring i lagen (1947: 290) om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom

Härigenom förordnas, att lagen (1947: 290) om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Förekommer å jordbruksegendom synnerligen grov vanhävd av den odlade jorden *eller för jordbruket erforderliga byggnader* och finnes med hänsyn till vanhävdens omfattning och egendomens storlek eller av andra särskilda skäl nödigt att åtgärder till avhjälpande av vanhävdens vidtagas i annan ordning än som stadgas i *lagen om uppsikt å jordbruk*, må Konungen med riksdagens samtycke förordna att egendomen eller, om särskilda omständigheter föranleda därtill, del av egendomen skall mot lösen avstås till *kronan*.

Förekommer å jordbruksegendom synnerligen grov vanhävd av den odlade jorden och finnes med hänsyn till vanhävdens omfattning och egendomens storlek eller av andra särskilda skäl nödigt att åtgärder till avhjälpande av vanhävdens vidtagas i annan ordning än som stadgas i *jordhävslagen*, må Konungen med riksdagens samtycke förordna att egendomen eller, om särskilda omständigheter föranleda därtill, del av egendomen skall mot lösen avstås till *staten*.

2 §.

Fråga om inlösen enligt 1 § må väckas av vederbörande lantbruksnämnd *eller länsstyrelse*. Innan frågan väckes skall utredning vara förebragt om de förhållanden som kunna vara av betydelse för frågans bedömande.

Fråga om inlösen enligt 1 § må väckas av vederbörande lantbruksnämnd. Innan frågan väckes skall utredning vara förebragt om de förhållanden som kunna vara av betydelse för frågans bedömande.

I övrigt skola i avseende å inlösen i tillämpliga delar gälla de allmänna bestämmelserna i lagen om expropriation; *dock äge Konungen, om särskilda skäl äro därtill, i samband med beslut om inlösen förordna att egendomen eller del därav må tagas i besittning, sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats.*

I övrigt skola i avseende å inlösen i tillämpliga delar gälla de allmänna bestämmelserna i lagen om expropriation.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

Motionsyrkanden

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande *i anledning av propositionen* väckta motioner, nämligen

1. de likalydande motionerna I: 1080 av herr *Alexanderson m. fl.* och II: 1248 av herr *Tobé* och fru *Anér*, i vilka motioner hemställs

»att riksdagen i sammanhang med behandlingen av prop. nr 134 beslutar att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till införande i naturvårdslagen av tillståndstvång för matjordstäkt i enlighet med vad ovan anförts»;

2. de likalydande motionerna I: 1090 av herr *Carlsson, Eric, m. fl.* och II: 1259 av herr *Jonasson m. fl.*, i vilka motioner hemställs

»att riksdagen måtte med ändring av vad som föreslås i propositionen nr 134 besluta,

att 2 § i den föreslagna jordhävdslagen skall ha följande lydelse

2 §

Lagen är ej tillämplig på mark — — — (= propositionen) — — —

4. varå jordbruket varit nedlagt under tre år, såvitt inte särskilda omständigheter föreligger»;

3. de likalydande motionerna I: 1091 av herrar *Skårman* och *Skagerlund* och II: 1260 av herr *Nilsson* i Lönsboda *m. fl.*, i vilka motioner hemställs

»att riksdagen måtte med ändring av vad som föreslås i proposition nr 134 besluta,

att 1 § i den föreslagna jordhävdslagen skall ha följande lydelse:

1 §

Med odlad — — — kultiverad betesmark.

Jordbruket anses nedlagt, om odlad jord under mer än *fyra* år i följd icke bearbetats eller utnyttjats för slätter eller betesgång eller om skog planteras på jorden.

att 6 § skall ha följande ändrade lydelse:

6 §

Beträffande odlad jord som avses i 3 § första stycket 1 eller 2 får täkt av matjord inte ske utan lantbruksnämndens tillstånd»; samt

4. de likalydande motionerna I: 1092 av herr *Svanström m. fl.* och II: 1258 av herr *Hansson* i Skegrie *m. fl.*, i vilka motioner hemställs

»att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 134 måtte besluta

1. att jordhävdslagen skall vara tillämplig jämväl på jordbruksmark som tillhör staten;

2. att uttala, att lantbruksnämnderna bör åläggas informera naturvårdsmyndigheterna om sådana förändringar i jordbruket, som kan ha betydelse ur naturvårdssynpunkt, i enlighet med vad som anförts i motionen; samt
3. att uppdra åt vederbörande utskott att utarbeta erforderlig lagtext».

Inledning

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Bengtsson, anför i propositionen inledningsvis följande.

Jordbrukets fortlöpande rationalisering har aktualiserat en översyn av vanhävdslagstiftningen, dvs. lagarna den 30 juni 1947 (nr 288) om uppsikt å jordbruk (uppsiktslagen) och (nr 290) om tvångsinlösen av vanhävdat jordbruksegendom (inlösenlagen). Lantbruksstyrelsen behandlade hithörande frågor i betänkande med förslag till ändringar i uppsiktslagen (SOU 1956: 62). Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 16 maj 1958 tillkallades härefter sakkunniga för att se över jordförvärvs-, bolagsförbuds- och uppsiktslagstiftningen. De sakkunniga, som antog benämningen 1958 års jordlagsutredning, avgav år 1961 betänkande med förslag till jordförvärvslag m. m. (SOU 1961: 49). I detta ämne utfärdades den 14 maj 1965 jordförvärvslag (nr 290) samt jordförvärvskungörelse (nr 292) med tillämpningsföreskrifter till lagen. Sedan statsmakterna år 1967 fattat beslut om riktlinjer för jordbrukspolitiken (prop. 1967: 95, JoU 25, 30, 31, rskr 280) har utredningen¹ fullföljt sitt arbete med uppsiktslagstiftningen och år 1968 avlämnat betänkandet Jordhävdslag (SOU 1968: 22).

Efter remiss har yttranden över förslaget till jordhävdslag avgetts av Svea hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, kammarkollegiet, bankinspektionen, domänverket, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, skogsstyrelsen, statens jordbruksnämnd, länsstyrelserna i Stockholms, Kalmar, Malmöhus, Älvsborgs, Gävleborgs, Västernorrlands och Norrbottens län, arrendelagsutredningen, expropriationsutredningen, Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF), Skogsindustriernas Samarbetsutskott, Svenska kommunförbundet, Sveriges lantbruksförbund, Skogs- och Lantarbetsgivareföreningen, Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund, Svenska Skogsarbetareförbundet, Sveriges Jordägareförbund och Svenska Företagares Riksförbund.

Remissinstanserna har i åtskilliga fall bilagt yttranden från underställda myndigheter eller särskilt berörda organisationer. Sålunda har lantbruksstyrelsen bifogat yttranden från samtliga lantbruksnämnder, domänverket från överjägmästarna i Bergslagsdistriktet och Västra distriktet och från domänintendenterna i samtliga fem domänområden samt lantmäteristyrelsen

¹ Under arbetet med förslag till jordhävdslag har utredningen bestått av f. d. landshövdingen Gustav V. Nilsson, ordf., f. d. riksdagsledamöterna Einar Haeggblom och Anders E. Johansson, generaldirektören Sven-Gösta Jonzon, landshövdingen Hjalmar Nilsson, förbundsordföranden Sigge Oscarsson samt riksdagsledamöterna Yngve Persson och Sven E. Sundin; direktiv se riksdagsberättelsen 1959 s. 217.

från överlantmätarna i Stockholms, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus, Älvsborgs, Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Sedan ärendet därefter ytterligare övervägts inom jordbruksdepartementet, anhåller jag nu att få ta upp det till behandling.

Nuvarande ordning m. m.

Utskottet hänvisar till propositionen s. 6—8.

Huvuddragen i den föreslagna lagstiftningen

Utskottet hänvisar till propositionen s. 8—21.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde departementschefen följande.

Behovet av och syftet med en vanhävdslagstiftning

Inom jordbruket pågår en snabb rationaliseringsprocess i syfte att bygga upp effektiva jordbruksföretag. Många jordbruk saknar emellertid ännu tekniska och ekonomiska förutsättningar för en lönsam produktion. Av landets omkring 3 milj. hektar åker har inte fullt två tredjedelar bedömts som företagsekonomiskt möjliga att bruka på sikt med nu känd teknik och med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet, arronderingsförhållanden och förekomst av sammanhängande ytor. Ett stort antal jordbruk kan alltså väntas komma att upphöra som självständiga enheter samtidigt som bortfallet av odlad jord fortsätter. Under dessa förhållanden kan den princip på vilken uppsiktslagen bygger, nämligen att den odlade jorden bör hållas i hävd, uppenbarligen inte längre upprätthållas. Den kan tvärtom antas motverka den av statsmakterna drivna jordbrukspolitiken. Jag delar jordlagsutredningen uppfattning att de flesta av de motiv som legat till grund för uppsiktslagen inte längre kan åberopas som skäl för en vanhävdslagstiftning. Det föreligger dock som utredningen framhållit fortfarande behov av bestämmelser som ger det allmänna möjlighet att gripa in där rationaliseringsverksamheten äventyras genom nedläggning av jordbruk. Vanhävdslagstiftningens syfte bör i huvudsak vara endast att främja rationaliseringen och skydda resultatet av denna. Jag ansluter mig i detta avseende till utredningens uppfattning och föreslår att uppsiktslagen ersätts med

en jordhävdslag som i likhet med jordförvärvslagen bör bli ett instrument för lantbruksnämnderna i deras rationaliseringssträvanden.

Liksom utredningen finner jag det ej lämpligt att markvårds- och naturvårdsintressena tillgodoses inom ramen för en vanhävdslagstiftning. Frågan om den odlade jordens hävd bör bedömas uteslutande med hänsyn till jordbrukspolitiska intressen. Sedan odlad jord tagits ur produktionen eller jordbruket nedlagts, är skogsvårdslagen den 21 maj 1948 (nr 237) i princip tillämplig. Beträffande naturvårdsintresset vill jag erinra om det uppdrag som Kungl. Maj:t gett statens naturvårdsverk den 9 juni 1967 att följa inverkningarna ur landskapsvårdssynpunkt av minskningen i jordbruksjordens omfattning.

Utredningen har ej tagit ställning till om inlösenlagen bör behållas vid sidan om jordhävdslagen. I likhet med expropriationsutredningen anser jag att expropriation av vanskött egendom även i fortsättningen bör kunna genomföras och att bestämmelserna härom har sin plats i en allmän expropriationslag. Expropriationsutredningen har uppgett att den ämnar föreslå att inlösenlagen upphävs och ersätts med bestämmelser av antydd innebörd. Om ett sådant förslag inte hinner genomföras innan jordhävdslagen träder i kraft föreslår expropriationsutredningen att samordningsproblemet löses genom att inlösenlagen upphävs redan i samband med ikraftträdandet av jordhävdslagen. Jag delar expropriationsutredningens uppfattning att inlösenlagen i sin nuvarande utformning har mycket begränsad betydelse. Den bör dock enligt min uppfattning ej upphävas förrän nya bestämmelser om inlösen av vanhävdad egendom meddelas. Därmed torde anstå till dess expropriationsutredningens förslag behandlats. Jordhävdslagens införande föranleder vissa jämkningar i inlösenlagen.

Jordhävdslagen såsom rationaliseringsinstrument

I enlighet med vad jag tidigare anfört om strukturomvandlingen inom jordbruket bör lagen utgå från att det i princip skall vara tillåtet att lägga ned jordbruk. Endast i särskilda fall där en nedläggning strider mot vissa allmänna intressen bör möjlighet finnas för det allmänna att gripa in. Bestämmelserna bör därför utformas så att de dels skyddar företag, som redan är eller som kan väntas bli rationella företag, och dels främjar jordbrukets rationalisering genom att hindra nedläggning av jordbruket på jord som behövs för att bygga upp rationella företag. Lönsamhetsbedömningen av att marken brukas bör inte som hittills begränsas till själva brukningsenheten utan ske med beaktande av att marken kan komma att få rationellare användning inom en annan enhet.

För att lagen skall på bästa sätt tillgodose angivna intressen bör ingripande mot vanhävd kunna ske på ett tidigare stadium än vad uppsiktslagen

medger. Ingripandet bör i princip kunna ske så snart innehavare av odlad jord lagt ned jordbruket.

Utvecklingen mot effektivare jordbruksföretag torde med all sannolikhet i övervägande antalet fall få formen av storleksrationalisering. Gjorda bedömningar tyder på att arealbehovet för framtida enskilda företag blir betydande. Tillämpningen av rationell teknik ställer också höga krav på arronderingen och på fältens form. Ett ingripande i syfte att främja strukturutvecklingen inom ett område måste grunda sig på en lönsamhetsbedömning av den tilltänkta användningen av markområdet. I regel torde det bli fråga om god jordbruksjord men behovet av stora brukningsområden och goda fältformer kan aktualisera ingripanden även i fråga om jordbruksjord med sämre avkastningsförmåga.

Såsom utredningen uttalat måste självfallet intresset av att genomföra en storleksrationalisering vägas mot den nytta ägaren kan ha av att behålla marken inom brukningsenheten och använda den som skogsmark.

I likhet med utredningen anser jag det inte nödvändigt att rationaliseringsorganen får befogenheter att framtvinga försäljning av obrukad eller bristfälligt brukad mark, som behövs för den yttre rationaliseringen, eller att det allmänna får överta brukningsrätten till vanvårdad mark. Jag räknar nämligen med att rationaliseringen skall kunna ske i önskad takt och med godtagbart resultat genom att jordhävdslagen skall tillåta ingripande på ett tidigare stadium än vad som kan ske enligt gällande rätt.

Som jag tidigare anfört bör ingripande mot nedläggning av jordbruk kunna ske om jordområdet behövs för bildandet av en lämplig brukningsenhet. Utredningen har här tagit upp fråga om inlösningsskyldighet för staten i det fall en jordägare skulle åläggas en förlustbringande brukning av mark som behöver tas i anspråk för sådant ändamål. Enligt utredningen bör ett sådant åläggande kunna ifrågakomma utan inlösningskyldighet eller ersättning i annan form med hänsyn till möjligheterna för ägaren att antingen sälja marken eller arrendera ut den som tillskottsmark. Utredningen har kunnat hämta visst stöd för sin uppfattning i de särbestämmelser som år 1961 infördes för Kopparbergs län och i de motiv som anfördes för denna lagstiftning (prop. 1961: 139, 3LU 25). Utredningen har förutsatt att lantbruksnämnden är redo att — i de fall där en markägare tvingas bruka mark med hänsyn till allmänna rationaliseringsintressen — inlösa marken om detta påfordras av markägaren. Bland remissinstanserna har bl. a. Svea hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland och kammarkollegiet anfört att lantbruksnämnden bör vara skyldig att göra detta för att markägaren skall erhålla ett godtagbart rättsskydd. För egen del ansluter jag mig till sistnämnda uppfattning. 1961 års särbestämmelser var orsakade av särskilda förhållanden som rådde inom de storskiftade delarna av Kopparbergs län och kan ej utan vidare göras generellt giltiga i hela landet. Jag föreslår därför att i lagen

förs in en bestämmelse av innehåll att staten i ovan beskrivna situation har skyldighet att på ägarens begäran lösa in marken efter ortens pris på mark av liknande beskaffenhet som används för jordbruksändamål. Hänsyn bör givetvis tas till det skick vari marken befinner sig vid tiden för inlösen. Om markägarens yrkande om inlösen inte bifalles bör han kunna få frågan om ersättningens storlek prövad av domstol. Tidsfristerna inom vilka yrkande om inlösen skall framställas och talan väckas vid domstol bör göras så korta som möjligt.

Jag utgår från att, innan lantbruksnämnden ingriper med föreskrift om återställande av hävd, förhandlingar kommer att äga rum mellan lantbruksnämnden och markägaren i syfte att träffa överenskommelse om markens brukning. Om markägaren då förklarar att han, i stället för att återställa hävden, hellre vill sälja området eller begära att nämnden löser det, bör nämnden först övertyga sig om att hinder mot att avskilja området ej möter enligt jorddelningslagen. Skulle sådant hinder möta och följaktligen varken försäljning eller inlösen av området kan ske, bör ej heller något föreläggande meddelas. Om staten löser in marken synes det skäligt att staten också står för kostnaderna för avstyckningsförrättningen (jfr 19 kap. 27 § jorddelningslagen).

Vanhävsbegreppets innehåll torde, såsom lantbruksstyrelsen och ett flertal andra remissinstanser förordat, av biologiska och tekniska skäl böra bestämmas på samma sätt som i 1961 års särbestämmelser för Kopparbergs län. Det innebär att odlad jord som under mer än två år i följd inte varit föremål för bearbetning, slätter eller betesgång omfattas av lagstiftningen.

Utredningen har berört frågan i vad mån avstyckningsrestriktionerna i 19 kap. 3 § 1 mom. jorddelningslagen till skydd för jordbruksnäringen kan utgöra hinder mot överlåtelse av del av fastighet för rationaliseringsändamål. Eftersom den bestämmelse som det här närmast gäller att tillämpa — första stycket andra punkten — inte innehåller annat än att fördelarna för jordbruksnäringen i varje särskilt fall skall vägas mot olägenheterna för samma näring, torde det inte föreligga hinder mot avstyckningar som är till övervägande fördel för jordbruksnäringen. Tillämpningen av andra stycket, som avser skiljande av skog från jord, har tidigare på grund av rådande strukturförhållanden inom jordbruket varit tämligen restriktiv (jfr SOU 1956: 62 s. 87). Förutsättningarna för bedömning av sådana frågor har emellertid genom de senare årens utveckling inom jordbruk och skogsbruk ändrats väsentligt (jfr SOU 1963: 68 s. 176 och 1968 års lagrådsremiss med förslag till fastighetsbildningslag s. 158). Behovet av skog till jordbruket har minskat och denna utveckling torde komma att fortsätta ytterligare. Jag finner därför i likhet med såväl utredningen som lantmäteristyrelsen att det inte bör uppkomma några skiljaktigheter mellan de bedömningar lantbruksnämnderna har att göra i sin inköps- och förmedlingsverksamhet och

lantmäteriväsendets tillämpning av jorddelningslagen. Samordningen underlättas f. ö. genom att överlantmätaren ingår i lantbruksnämndens strukturdelegation.

Jordhävdslagens tillämpningsområde

Uppsiktslagen omfattar odlad jord och byggnader. Uppsiktslagens begrepp »odlad jord» anses omfatta åker och sådan betesmark som en gång varit lagd under plog. Innehörden av förekommande ägoslagsbeteckningar bör ansluta till de definitioner som användes vid 1966 års jordbruksräkning. Med åker bör då förstås mark, som lagts under plog och nyttjas för växtodling (även fältmässiga odlingar av köksväxter, frukt och bär), däremot inte mångåriga slätter- och betesvallar, som utnyttjas endast undantagsvis eller som inte väntas bli plöjda på nytt. Som kultiverad betesmark bör anses gräsbärande mark som används för bete och förbättrats genom röjning, bearbetning med redskap, gödsling eller sådd med vallväxter samt sådan gräsbärande mark, som tidigare varit åker och utnyttjas som bete. Begreppet »odlad jord» som sammanfattande benämning på åker och kultiverad betesmark torde kunna behållas.

I likhet med utredningen anser jag att uppsiktslagens arealgräns två hektar nu bör slopas. Det är emellertid självklart att ingripande inte bör göras i fråga om små brukningsenheter i andra fall än då angelägna rationaliseringsintressen kräver det.

Jag ansluter mig vidare till utredningens förslag att jordhävdslagen endast bör kunna tillämpas på egendom som är taxerad som jordbruksfastighet. Såsom utredningen påpekat nås härigenom identitet mellan ämnesområdena för jordhävdslagen och jordförvärvslagen.

Liksom utredningen anser jag något behov inte föreligga att göra jordhävdslagen tillämplig på byggnader.

I vissa fall förekommer att såsom jordbruksfastighet taxerad mark detaljplaneras. Till undvikande att jordhävdslagen blir tillämplig på sådan mark bör marken i likhet med vad som är fallet i jordförvärvslagen uttryckligen undantas från tillämpningsområdet.

Uppsiktslagen är tillämplig på alla ägarkategorier utom kronan. Jag anser i likhet med utredningen att jordhävdslagen skall ha samma tillämpningsområde. Den strukturutveckling som skall kunna främjas med stöd av lagen är givetvis lika angelägen för alla ägarkategorier. Att statens mark trots detta bör hållas utanför lagen sammanhänger med att det inte är behövligt att gentemot staten tillämpa jordhävdslagens speciella procedur. Det ligger i sakens natur att erforderligt samråd sker mellan lantbruksnämnden och andra organ som förvaltar statlig egendom. Det synes rimligt att man bestämmer en tidsgräns för lantbruksnämndens rätt att ingripa enligt jord-

hävdslagen. Denna tid bör lämpligen bestämmas så, att lagen inte blir tillämplig på jord, varå jordbruket varit nedlagt under tre år. Därmed kommer under lagens tillämpningsområde också sådana fall av vanhävd under åren närmast före jordhävdslagens ikraftträdande, mot vilka åtgärd då ännu inte kunnat vidtas enligt uppsiktslagen men som från rationaliseringssynpunkt kräver ett ingripande. Med denna lösning krävs övergångsbestämmelser endast för sådana fall av vanhävd som vid den nya lagens ikraftträdande är föremål för åtgärd enligt uppsiktslagen.

Förhandsbesked

Som jag förut nämnt bör jordhävdslagen utformas så att markinnehavaren normalt har rätt att lägga ned jordbruket. Uppsiktslagen ger innehavaren rätt att påkalla lantbruksnämndens prövning om nedläggningen får ske. Motsvarande bestämmelse bör tas in i jordhävdslagen.

Matjordstäkt

Efterfrågan på matjord har under senare år ökat. Sedan matjorden förts bort från jordbruksmarken kan denna i regel användas endast för skogsbruk. Att återställa marken i ursprungligt skick är ofta omöjligt eller i varje fall mycket kostsamt. Som utredningen och lantbruksstyrelsen påpekat går täkten snabbt och utförs ofta av specialiserade företag som har en omfattande maskinpark till sitt förfogande. Det är därför nödvändigt med bestämmelser som gör det möjligt att snabbt gripa in mot sådan matjordstäkt som motverkar jordbrukets rationalisering. Lämpligen kan lantbruksnämnden ges möjlighet i första hand att förbjuda täkt på viss fastighet. Om nämnden befarar att större områden, som behöver bevaras i odlat skick, löper risk att förstöras genom matjordstäkt, bör nämnden kunna meddela ett kollektivt förbud mot täkt inom det angivna området. Förbuden måste straffsanktioneras. Påföljden bör vara böter.

Lantbruksstyrelsen har förordat att, eftersom ett snabbt ingripande är nödvändigt om en matjordstäkt behöver stoppas, delegering av åtgärden bör kunna ske till tjänsteman, förslagsvis lantbruksdirektören. Meddelande av kollektivt förbud anser jag för min del böra ankomma på strukturdelegationen eller på nämnden i plenum. Annat förbud bör i princip, efter delegeringsbeslut av nämnden, kunna meddelas av tjänsteman hos nämnden. Närmare bestämmelser om förfarandet i ärenden om matjordstäkt torde få meddelas i administrativ ordning.

Ansvar för avhjälpan av vanhävd

Enligt uppsiktslagen är i princip jordägaren ansvarig för avhjälpan av vanhävd endast om han själv brukar jorden. Annars åvilar ansvaret brukaren. Utredningen föreslår att föreläggande och förbud skall kunna riktas mot såväl jordägaren som, om marken är upplåten till annan, brukaren. Utredningens förslag innefattar vidare att den som förelagts viss åtgärd för att återställa hävd måste fullgöra sin skyldighet även om han sedermera frånträtt egendomen. Flera remissinstanser uttalar att lagen till undvikande av osäkerhet vid tillämpningen bör klart utsäga hur ansvaret skall fördelas och mot vem ett föreläggande vid visst tillfälle skall riktas. Svea hovrätt har med hänsyn till de vanhävdskorrektiv som finns i arrendelagen ifrågasatt, om det är nödvändigt att föreläggandet riktas mot annan än jordägaren. Hovrätten för Nedre Norrland, länsstyrelsen i Malmöhus län, arrendelagsutredningen och Sveriges Jordägareförbund anser däremot att föreläggande liksom i gällande rätt i första hand bör riktas mot brukaren. För egen del anser jag att utredningens förslag skulle kunna leda till vissa ej önskade konsekvenser. Man kan t. ex. tänka sig fall, där föreläggande riktats mot en arrendator, som endast har kort tid kvar av sin besittningstid. När arrendeavtalet upphör att gälla skall avräkning ske med jordägaren, och arrendatorn är därvid skyldig att utge ersättning till jordägaren, om det vid syn visar sig att arrendestället försämrats. Det skulle onekligen vara mindre tilltalande, om arrendatorn vid avräkningen påförs bristbelopp på grund av försämrad hävd och dessutom av lantbruksnämnden föreläggs att återställa hävden. Det kan däremot ej anses obilligt om föreläggande riktas mot en nytillträdd arrendator, eftersom hans arrendeavgift får antas vara bestämd med hänsyn till hävden vid tillträdet. Om arrendatorn avhjälper vid tillträdet bristande hävd, är han berättigad till gottgörelse senast när han avträder fastigheten.

Jag anser att anmodan att återställa hävden, föreläggande och förbud i regel skall riktas mot brukaren. Endast för de fall att brukaren är medellös eller hans återstående besittningstid ej är tillräcklig för hävdens återställande, bör ingripandet riktas mot ägaren. När lantbruksnämnden utfärdar föreläggande att vidta åtgärder till återställande av hävden bör nämnden utsätta tid, inom vilken varje särskild åtgärd skall vara verkställd. Enligt uppsiktslagen bör tiden i allmänhet ej överstiga två år men kan, om det är oundgängligen nödvändigt, utsträckas till fyra år. Någon uttrycklig föreskrift härvidlag synes inte nödvändig i den nya lagen. En prövning från fall till fall med hänsyn till åtgärdernas art och övriga omständigheter ter sig mera ändamålsenlig. De tidsgränser som anges i uppsiktslagen synes härvid kunna tjäna till vägledning.

Vite och besvär

Bestämmelser om vites utdömande och utsättande av nytt vite bör i enlighet med utredningens förslag utformas i överensstämmelse med motsvarande bestämmelser i 7 § andra stycket jordförvärvslagen.

Besvärärförfarandet regleras av instruktionen den 25 maj 1967 (nr 425) för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna. De ytterligare bestämmelser som kan behövas ankommer på Kungl. Maj:t att meddela.

Ikraftträdande

Jordhävdslagen bör träda i kraft den 1 januari 1970 i samband varmed uppsiktslagen bör upphävas.

Lagrådsbehandlingen

Lagrådets yttrande har föranlett vissa jämkningar i de till lagrådet remitterade förslagen. Utskottet hänvisar till propositionen s. 34—47.

Motionerna m. m.

I: 1080 och II: 1248

Enligt 18 § *naturvårdslagen den 11 december 1964* får täkt av sten, grus, sand eller lera för annat ändamål än markinnehavarens husbehov ej ske utan länsstyrelsens tillstånd. Vad nu sagts avser dock ej täkt inom vattenområde och inkräftar inte heller på rätt som meddelas genom inmutning enligt gruvlagen eller genom beslut av Konungen. Länsstyrelsen äger förelägga den som söker täkttillstånd att, vid äventyr att ansökningen avvisas, framlägga täktplan av erforderlig omfattning. I samband med tillstånd får länsstyrelsen meddela sådana föreskrifter att företagets menliga inverkan på landskapsbilden såvitt möjligt begränsas eller motverkas. Tillstånd får för sin giltighet göras beroende av att säkerhet ställes för fullgörandet av föreskrivna åtgärder.

För täkt som inte omfattas av allmänt tillståndstvång gäller att om sådan täkt befaras skada eller ändra landskapsbilden skall behövt skydd ges med stöd av bestämmelserna om arbetsföretag i 19 och 20 §§ *naturvårdslagen*. Den förstnämnda paragrafen föreskriver att om det finns anledning anta att arbetsföretag, som inte omfattas av tillståndstvång enligt 18 §, skulle inom visst område komma att i väsentlig mån skada landskapsbilden, äger länsstyrelsen förordna att företag av det slaget inte får utföras inom området utan länsstyrelsens tillstånd. I samband med tillstånd äger länsstyrelsen

meddela sådana föreskrifter att företagens menliga inverkan på landskapsbilden såvitt möjligt begränsas eller motverkas. Kan företag som inte omfattas av tillståndstvång enligt 18 eller 19 § komma att väsentligt ändra landskapsbilden bör, innan företaget utföres, samråd ske med länsstyrelsen (20 §). Även i detta fall kan skyddsföreskrifter meddelas.

Under förarbetena till naturvårdslagen diskuterades frågan vilka materialslag som borde vara underkastade allmän tillståndsplikt enligt lagens 18 §.

1960 års naturvårdsutredning anförde i ämnet bl. a. följande (SOU 1962: 36 s. 293 f.).

Även om grusbrytningen är helt dominerande inom täktverksamheten förekommer åtskilligt annan täktverksamhet som kan medföra lika negativa verkningar i landskapsbilden. I 21 § naturskyddslagen talas om täkt av sten, grus, sand, jord eller därmed jämförliga nyttigheter. Denna uppräkningslista är icke helt entydig. Utredningen föreslår det förtydligandet att även torv tas med i uppräkningslistan. Vidare bör understrykas att begreppet jord i lagtexten icke får fattas i betydelsen det övre matjordslagret utan i princip omfattar även övriga förekommande lösa jordlager, exempelvis lera, morän o. s. v. Enligt utredningens mening bör även täkt av sten, sand, jord och torv underkastas den generella tillståndsplikt som diskuterats för grus. Detta är befogat med hänsyn till täktverksamhetens verkningar ur naturvårdssynpunkt, och lösningen blir även enkel därigenom att täktverksamheten i praktiken blir definierad. Det förtjänar i detta sammanhang påpekas att en normal grustäkt mycket ofta förutsätter även brytning av sten och jord.

Av remissorganen föreslog en instans att uttag av matjord borde undantas från täktregleringen med hänsyn till fall där matjord borttas och försäljs före skogsplantering på mindre värdefull inägojord. Å andra sidan ansåg Stockholms läns och stads lantbruksnämnd samt hushållningssällskapet i Stockholms län det önskvärt att kunna hindra dylikt, i Stockholms trakten ej ovanlig matjordsborttagning. Man anförde i sammanhanget att denna i varje fall under en övergångstid ofta medför en betydande förfullning av landskapet.

Departementschefen anförde i propositionen (1964: 148 s. 74) att täktregleringen enligt hans mening borde inriktas på sådana täkter som med hänsyn till sin allmänna förekomst och det sätt, varpå de vanligen utföres, medför särskilda vådor för landskapsbilden. Ur dessa synpunkter borde tillståndstvång införas beträffande täkt av sten, grus, sand och lera. Däremot torde enligt departementschefen knappast finnas tillräckliga skäl att generellt fordra tillstånd i fråga om annan jord eller torv. Täkt av matjord och torv torde mera sällan ske till större djup eller eljest på sådant sätt att en värdefull landskapsbild tillfogades bestående skada. För dylika fall torde erforderligt skydd kunna åvägabringas med stöd av bestämmelserna i 19 och 20 §§.

I motionerna I: 1080 av herr Alexanderson m. fl. och II: 1248 av herr Tobé och fru Anér anfördes bl. a. att utvecklingen har visat, att det i varje fall inom vissa områden, särskilt i närheten av större tätorter eller områden med mera

omfattande fritidsbebyggelse, finns stort behov av att behandla matjordstäkt efter samma regler som täkt av sten, grus, sand och lera. Ett tillståndstvång kan möjligen begränsas till vissa geografiska områden, antingen så att det endast tillämpas efter speciellt förordnande eller så att tillståndsmyndigheten kan lämna generella tillstånd för vissa områden. Frågan bör enligt motionärernas mening i varje fall regleras i naturvårdslagen och behandlas av de i sådant sammanhang behöriga myndigheterna. Det bör vidare undersökas, om inte jordrationaliseringssynpunkterna kan beaktas vid prövningen ur naturvårdssynpunkt, i vilket fall specialregler i jordhävdslagen kan undvaras.

I: 1090 och II: 1259

I motionerna I: 1090 av herr Eric Carlsson m. fl. och II: 1259 av herr Jonasson m. fl. anförs bl. a. att regeln i 2 § förslaget till jordhävdslag om att lagen är tillämplig på mark, varå jordbruket varit nedlagt under tre år, i allmänhet ger det eftersträfvade skyddet. I vissa fall kan dock den föreslagna tidsperioden visa sig vara för kort. Det gäller t. ex. när åtgärder behövs vidtas för att odlad mark inte skall växa igen på grund av att intilliggande fastigheter inte hålls i hävd eller när brukningen håller på att äventyras genom att sly uppkommer, diken växer igen o. s. v. Om särskilda omständigheter föreligger, bör därför enligt motionärernas mening möjligheter finnas att ingripa även efter det att jordbruket har varit nedlagt mer än tre år.

I: 1091 och II: 1260

I motionerna I: 1091 av herrar Skårman och Skagerlund och II: 1260 av herr Nilsson i Lönsboda m. fl. anförs bl. a. att enligt förslaget jordbruk anses som nedlagt jordbruk, bl. a. om odlad jord inte under två år bearbetats eller utnyttjats för slätter eller betesgång. Jordlagsutredningens förslag om en tidrymd av fyra år förefaller motionärerna mera rimligt. Det kan nämligen, heter det i motionerna, tänkas fall, där det ur brukningssynpunkt är orimligt att hävda, att jordbruket är nedlagt, även om det inte bearbetats eller utnyttjats under två år.

Enligt sjätte paragrafen i förslaget till jordhävdslag kan lantbruksnämnden förordna, att täkt av matjord inte får ske på vissa jordbruk utan nämndens tillstånd. Det är enligt motionärerna en riktig tanke. Så som bestämmelsen är utformad i lagförslaget, finns dock risk att den blir verkningslös. Det ställer sig nämligen, sägs det, ganska lätt att avlägsna matjorden från ett jordbruk, innan lantbruksnämnden hinner reagera och utfärda ett förordnande enligt 6 §. Motionärerna föreslår därför, att bestämmelsen utformas så att täkt av matjord från jordbruk, som avses i 3 § st. 1 och 2 i förslaget över huvud taget inte får ske utan lantbruksnämndens medgivande.

I: 1092 och II: 1258

I motionerna I: 1092 av herr Svanström m. fl. och II: 1258 av herr Hansson i Skegrie m. fl., anför bl. a. att ingripande med stöd av den nya lagen avses få ske bara för att skydda jordbruk, som har förutsättningar för rationell drift eller för att tillvarata möjligheter till strukturrationalisering. Den nya lagen erbjuder däremot inget skydd för miljö- och naturvårdsintrössena utan dessa får i fortsättningen helt tillgodoses genom naturvårdslagen och andra åtgärder som statsmakterna vidtar. En sådan ordning förutsätter enligt motionärerna ett nära samarbete mellan naturvårdsmyndigheterna och de organ som handlägger frågor om jordbrukets rationalisering. Som framhållits av lantbruksstyrelsen vid remissbehandlingen av förslaget till jordhävdslag, kan det vara ändamålsenligt att ålägga lantbruksnämnderna att informera naturvårdsmyndigheterna om förändringar i jordbruket som kan ha betydelse ur naturvårdssynpunkt och därmed ge dessa större möjligheter att snabbt behandla frågan om skyddsåtgärder, då landskapsbildningen eller andra miljö- och naturvärden hotas. Ett sådant förfarande bör kunna utgöra ett värdefullt komplement till det samarbete, som redan förekommer mellan de olika myndigheterna. Behov av sådan rapportering föreligger, sägs det, inte bara då förändringar vidtas i jordbruksdriften i samband med sammanläggningar av brukningsenheter utan också då mark tas ur produktion i jordbruket för att utnyttjas för bebyggelse eller liknande ändamål. Särskilt då sådan mark ligger i reserv för kommande behov hålls den ofta i dålig hävd och miljö- och naturvärden eftersätts. Inte minst i de större städernas ytterområden finns nu stora arealer, där igenväxningen skapat en föga tilltalande landskapsbild.

Motionärerna anför vidare att enligt deras mening uppsiktslagen bör göras tillämplig på all jord oberoende av vem som är ägare. Alla ägarkategorier har nämligen samma intresse av att den föreslagna lagstiftningen kommer till stånd. Övervägande skäl talar enligt motionärerna för att lagen, som enligt förslaget skall tillämpas på t. ex. mark som tillhör kyrkan, kommuner och universitet, även får gälla mark som tillhör staten. Att i detta sammanhang göra undantag för mark som ägs av kronan ter sig så mycket mera omotiverat som anmodan att återställa hävden, föreläggande och förbud i regel skall riktas mot brukaren och endast i andra hand mot den som äger marken.

Utskottet

Utskottet hänvisar i fråga om det huvudsakliga innehållet i propositionen till den i det föregående intagna redogörelsen.

De i ämnet väckta motionerna berör endast detaljer i förslaget. Utskottet uppehåller sig i det följande bara vid dessa frågor. I övrigt föranleder propositionen inte något uttalande från utskottets sida.

Enligt lagförslaget skall jordbruk anses nedlagt om odlad jord under mer än två år i följd inte bearbetats eller utnyttjats för slätter eller betesgång eller om skog planterats på jorden.

I motionerna I: 1091 av herrar Skärman och Skagerlund och II: 1260 av herr Nilsson i Lönsboda m. fl. yrkas — i anslutning till jordlagsutredningens förslag — att den nämnda tidsfristen skall utsträckas till fyra år.

Jordlagsutredningens förslag grundas på att enligt utredningens mening hävdebristerna under fyra år inte blir svårare än att marken ganska snart och utan avskräckande kostnader kan inpassas i ett välskött jordbruksföretag.

De remissinstanser som yttrat sig på denna punkt har emellertid uttalat sig mot utredningens förslag. Lantbruksstyrelsen har ansett såväl biologiska som tekniska skäl tala för att man förkortar tiden till två år.

Utskottet ansluter sig i likhet med departementschefen till remissopinionen och förordar således att tidsgränsen bestäms till två år.

I propositionen föreslås att lagen inte skall vara tillämplig på mark som tillhör staten.

I motionerna I: 1092 av herr Svanström m. fl. och II: 1258 av herr Hansson i Skegrie m. fl. förfäktas annan mening. Övervägande skäl talar enligt motionärerna för att lagen skall vara tillämplig även på statens mark. De finner undantaget så mycket mer omotiverat som anmodan att återställa hävden, föreläggande och förbud i regel skall riktas mot brukaren.

Att statens mark enligt propositionen hålls utanför lagen sammanhänger med att det inte anses behövt att gentemot staten tillämpa lagens regler om föreläggande m. m. Det föreslagna undantaget har sin motsvarighet i den nu gällande uppsiktslagen och vissa andra lagar med tvångsrättsliga inslag. I allmänhet torde dock — även om viss lag formellt inte omfattar kronan — lagstiftningens anda och mening vara avgörande för myndigheternas handlande även i ärenden som berör kronans intressen. Det kan förutsättas att så blir fallet också i frågor som gäller hävd av jordbruksjord, som tillhör staten.

Med hänsyn till det anförda bör motionsyrkandet avslås.

I propositionen föreslås vidare att lagen ej skall vara tillämplig på mark, varå jordbruket varit nedlagt under tre år.

I motionerna I: 1090 av herr Eric Carlsson m. fl. och II: 1259 av herr Jo-

nasson m. fl. föreslår man att ingripande med stöd av lagen skall kunna ske även efter treårstidens utgång, om särskilda omständigheter föreligger.

Med den av Kungl. Maj:t föreslagna utformningen av lagen har lantbruksnämnden rätt att ingripa inom fem år efter det att jorden senast bearbetades eller utnyttjades för slätter eller betesgång. Behovet av ingripande av rationaliseringsskäl efter denna relativt långa tidsrymd synes vara ringa. Lagens tvångsmässiga karaktär talar också för att en fast tidsgräns bör gälla. Härigenom kan i det enskilda fallet tämligen lätt avgöras om lagen är tillämplig eller ej.

Utskottet godtar alltså Kungl. Maj:ts förslag och avstyrker motionerna.

Enligt propositionens förslag kan lantbruksnämnden beträffande jord, som enligt lagen bör hållas i hävd, förordna att täkt av matjord inte får ske utan nämndens tillstånd.

I motionerna I: 1091 och II: 1260 anföras att risk föreligger att bestämmelsen blir verkningslös. Det ställer sig enligt motionärerna ganska lätt att avlägsna matjorden från ett jordbruk, innan lantbruksnämnden hinner ingripa. Motionärerna föreslår därför att bestämmelsen utformas så att matjordstäkt på odlad jord, som bör hållas i hävd, inte får ske utan lantbruksnämndens tillstånd.

Utskottet befarar att ett införande av tillståndstvång enligt motionsförslaget skulle bli alltför betungande för allmänheten och lantbruksnämnderna. Den av Kungl. Maj:t föreslagna ordningen, som innebär att lantbruksnämnden kan ingripa med förbud inom särskilda områden, som behöver bevaras i odlad skick, är här avgjort att föredra. Behovet av snabbhet i förfarandet kan såsom uttalats i propositionen tillgodoses genom delegering av beslutanderätten.

Utskottet avstyrker alltså motionsyrkandet.

Frågan om matjordstäkt berörs också i motionerna I: 1080 av herr Alexanderson m. fl. och II: 1248 av herr Tobé och fru Anér. Yrkandet är här att riksdagen skall hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till införande i naturvårdslagen av tillståndstvång för matjordstäkt.

I propositionen med förslag till naturvårdslag anförde departementschefen bl. a. att täktregleringen bör inriktas på sådana täkter som med hänsyn till sin allmänna förekomst och det sätt, varpå de vanligen utförs, medför särskilda vådor för landskapsbilden. Täkt av matjord sker mera sällan till större djup eller eljest på sådant sätt att en värdefull landskapsbild tillfogas bestående skada. För dylika fall torde erforderligt skydd kunna åvägbringas med stöd av 19 och 20 §§ i lagen.

De nämnda skälen är alltså giltiga. Motionsyrkandet bör därför avslås.

I motionerna I: 1092 och II: 1258 slutligen yrkas att riksdagen skall uttala att lantbruksnämnderna bör åläggas att informera naturvårdsmyndigheterna om sådana förändringar i jordbruket som kan ha betydelse ur naturvårdssynpunkt.

Förslaget till jordhävdslag har utformats med hänsyn endast till jord-

brukspolitiska intressen. Naturvårdsintressena skall i främsta rummet tillgodoses genom naturvårdslagen. Med hänsyn till de verkningar som den pågående minskningen av åkerarealen medför för naturvårdsintressena är det emellertid angeläget att utbyte av information och samråd sker mellan lantbruksnämnderna och naturvårdsmyndigheterna. Utskottet förutsätter att ett sådant samarbete sker och anser därför att någon särskild framställning i ämnet från riksdagens sida inte är erforderlig.

Utskottet hemställer

A. att riksdagen med avslag på motionerna I: 1091 och II: 1260 i motsvarande del antager 1 § i det vid propositionen nr 134 fogade förslaget till jordhävdslag;

B. att riksdagen med avslag på *dels* motionerna I: 1092 och II: 1258, såvitt avser tillämpning av jordhävdslagen på statens mark, *dels* motionerna I: 1090 och II: 1259 antager 2 § i förslaget till jordhävdslag;

C. att riksdagen med avslag på motionerna I: 1091 och II: 1260, såvitt avser matjordstäkt, antager 6 § i förslaget till jordhävdslag;

D. att riksdagen bifaller propositionen i de delar som ej omfattas av hemställan under A—C;

E. att motionerna I: 1080 och II: 1248 icke föranleder någon riksdagens åtgärd; samt

F. att motionerna I: 1092 och II: 1258 i den del, som ej omfattas av hemställan under B, ej föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 27 november 1969

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK GREBÄCK

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Göran Karlsson (s), Svante Kristiansson (s)*, Knut Johansson (s)*, Åkesson (fp), Ebbe Ohlsson (m), Erik Jansson (s), Skårman (fp) och Nils Nilsson (cp);

från andra kammaren: herrar Grebäck (cp), Svenning (s), Ekström (s), Sundelin (s)*, Tobé (fp), Hedin (m), fru Ekroth (s) och herr Josefson i Arrie (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering

Reservationer

Vid B i utskottets hemställan

I. beträffande frågan om tillämpning av jordhävdslagen på statens mark av herrar *Grebäck* (cp), *Åkesson* (fp), *Ebbe Ohlsson* (m), *Skärman* (fp), *Nils Nilsson* (cp), *Tobé* (fp), *Hedin* (m) och *Josefson* i Arrie (cp), vilka ansett

dels att det avsnitt under rubriken Utskottet som börjar med orden »Att statens» och som slutar med orden »motionsyrkandet avslås» bort ha följande lydelse:

Som departementschefen anför är den strukturutveckling som skall kunna främjas med stöd av lagen lika angelägen för alla ägarkategorier. Lagen är också enligt förslaget tillämplig på bl. a. mark som tillhör kyrkan och kommuner. Från principiell synpunkt är det enligt utskottets mening riktigast att lagen får omfatta även statens jord. Det kan visserligen hävdas att erforderligt samråd kommer att ske mellan lantbruksnämnderna och andra organ som förvaltar ställig egendom och att lagstiftningens grunder blir avgörande för myndigheternas handlande vid prövning av frågor enligt lagen även då det gäller jordbruk i statens ägo m. m. En sådan strävan efter likställighet mellan statens mark och annan jord gagnas emellertid bäst om jordhävdslagen får gälla även mark som tillhör staten. Ett starkt stöd för att så bör vara fallet ligger som motionärerna påpekat även däri att anmodan att återställa hävden, föreläggande och förbud i regel skall riktas mot brukaren. Endast för de fall att brukaren är medlös eller hans återstående besittningstid ej är tillräcklig för hävdens återställande skall ingripandet riktas mot ägaren. Kungl. Maj:ts förslag leder till att ingripande med stöd av lagen inte kan ske mot kronoarrendatorer men däremot beträffande arrendatorer av enskild jord. En sådan skillnad i behandlingen av arrendatorer efter arten av den mark de brukar är enligt utskottets mening inte motiverad.

Utskottet förordar på grund av det anförda bifall till motionerna I: 1092 och II: 1258, såvitt däri yrkats att jordhävdslagen skall vara tillämplig även på mark som tillhör staten.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen — *dels* med avslag på motionerna I: 1090 och II: 1259, *dels* med förklaring att förslaget till jordhävds- lag icke kunnat oförändrat antagas — med bifall till motionerna I: 1092 och II: 1258, såvitt avser tillämpning av lagen på statens jord, antager följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse av 2 § jordhävdslagen:

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

2 §

Lagen är ej tillämplig på mark
1. som tillhör staten,

2. som ingår i fastighet, vilken är
taxerad som annan fastighet eller
vilken genom avstyckning bildats
för annat ändamål än jordbruk och
ej därefter undergått taxering,

3. som ingår i stadsplan eller som
enligt byggnadsplan, fastställd efter
den 1 januari 1948, är avsedd för
annat ändamål än jordbruk, eller

4. varå jordbruket varit nedlagt
under tre år.

Lagen är ej tillämplig på mark

1. som ingår i fastighet, vilken är
taxerad som annan fastighet eller
vilken genom avstyckning bildats
för annat ändamål än jordbruk och
ej därefter undergått taxering,

2. som ingår i stadsplan eller som
enligt byggnadsplan, fastställd efter
den 1 januari 1948, är avsedd för
annat ändamål än jordbruk, eller

3. varå jordbruket varit nedlagt
under tre år.

Vid C i utskottets hemställan

II. beträffande frågan om tillstånd för matjordstäkt enligt jordhävds-
lagen av herr *Skårman* (fp).

Vid E i utskottets hemställan

III. beträffande frågan om införande i naturvårdslagen av tillståndstvång
för matjordstäkt av herrar *Skårman* (fp) och *Tobé* (fp), som ansett

dels att det avsnitt under rubriken Utskottet som börjar med orden »I
propositionen med» och som slutar med orden »därför avslås» bort ha föl-
jande lydelse:

Enligt 18 § naturvårdslagen omfattar det allmänna tillståndstvånget be-
träffande täktverksamhet endast täkt av sten, grus, sand och lera. Utveck-
lingen under senare år har emellertid visat att det i vart fall inom vissa om-
råden, särskilt i närheten av större tätorter eller områden med mera om-
fattande fritidsbebyggelse, finns ett stort behov av att belägga också mat-
jordstäkt med tillståndstvång. Det kan vara lämpligt att begränsa ett så-
dant till vissa geografiska områden, antingen så att det tillämpas endast efter
speciellt förordnande eller så att tillståndsmyndigheten kan lämna generel-
la tillstånd för vissa områden. Som motionärerna anför bör frågan regleras
i naturvårdslagen och behandlas av naturvårdsmyndigheterna. Det bör ock-
så undersökas om inte jordrationaliseringssynpunkterna kan beaktas vid
prövningen.

Utskottet förordar med hänsyn till det anförda bifall till motionerna
I: 1080 och II: 1248.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionerna I: 1080 och
II: 1248 hos Kungl. Maj:t anhåller om förslag till införande
i naturvårdslagen av tillståndstvång för matjordstäkt i en-
lighet med det anförda.